

VGN KLEIO

Koos Sikkema

- Docent geschiedenis

Laurin Thole

- Docent geschiedenis

- Vakdidacticus geschiedenis

Α.Ε.Δ.

ΧΡΥΣΗ
ΑΥΓΗ

ΧΡΥΣΗ
ΑΥΓΗ

ΧΡΥΣΗ
ΑΥΓΗ

ΧΡΥΣΗ
ΑΥΓΗ

ΧΡΥΣΗ
ΑΥΓΗ

Wie zijn dit nou weer?

Opdracht: oorzaken vinden

Wat?	<ul style="list-style-type: none">• Bestudeer elke bron in de envelop en orden ze• We zijn op zoek naar oorzaken van de machtsovername van Hitler
Wat doen we er mee?	We bespreken hierna de oorzaken Iedereen kan een beurt krijgen Zorg dat iedereen in het groepje de antwoorden kan uitleggen
Hoe?	In drietallen
Hoe lang?	10 minuten
Moeilijkheden?	Overleg met elkaar Ik kom straks met tips
Eerder klaar?	Roep mij

Oorzaken machtsovername Hitler

- Wraakgevoelens / onvrede over het Verdrag van Versailles.
- Werkloosheid door de economische (wereld)crisis.
- Propaganda van de NSDAP.
- (Dreiging van) geweld door knokploegen van de NSDAP.

- Angst voor de communisten in Duitsland.
- Beloftes van Hitler op economisch en internationaal (eerherstel).
- Overtuigingskracht van Hitler.
- Politieke chaos in het democratische Duitsland.

Wraakgevoelens / onvrede over Vrede van Versailles

Bron 4: Uit het verdrag van Versailles (28 juni 1919)

Te Versailles werd alleen over Duitsland gehandeld. De vrede was voor de Duitsers vernederend en wakte rancunes die Hitler goed wist te gebruiken.

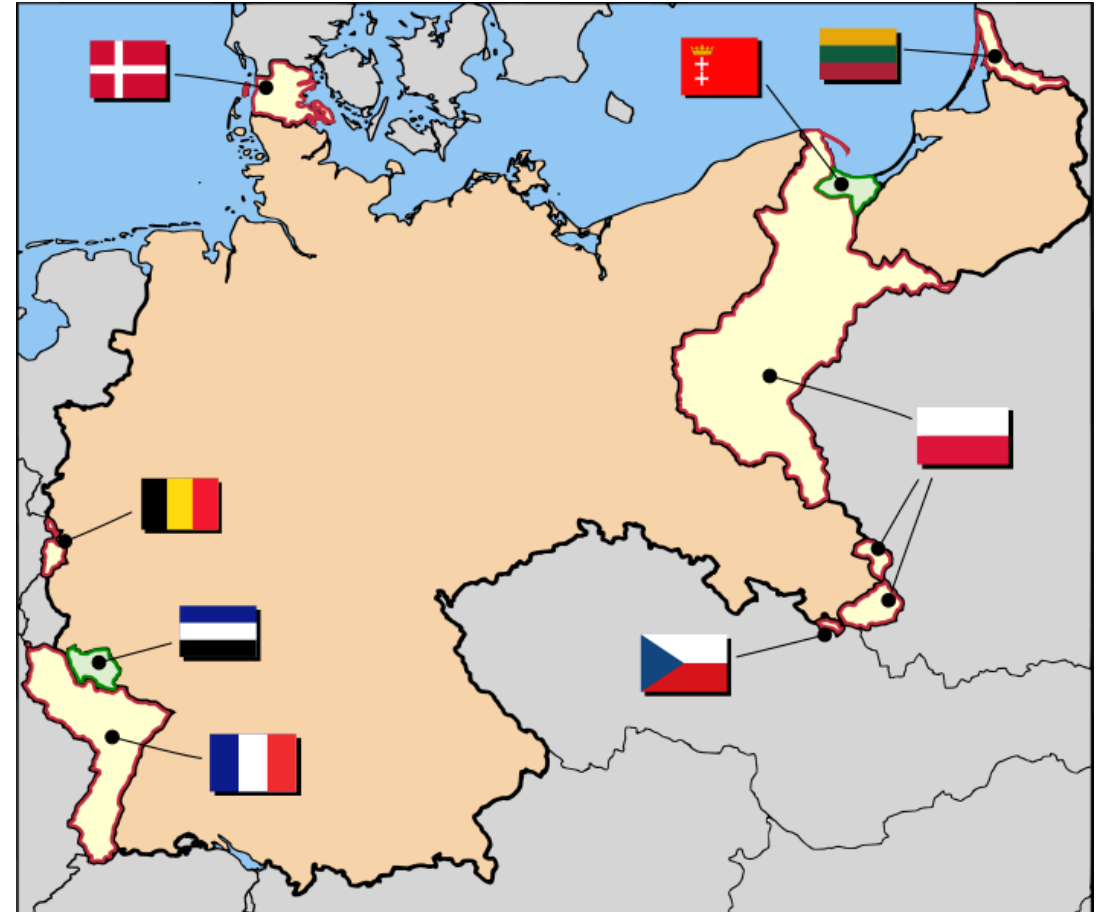
Art. 42. Het is Duitsland verboden op de linkeroever van de Rijn en op de rechteroever binnen 50km vestigingen te behouden of aan te leggen.

Art. 160. De gezamenlijke sterkte van het leger van Duitsland mag niet meer dan 100.000 man bedragen. Het leger dient alleen voor het behoud van de orde binnen het Duitse gebied en als grenspolitie.

Art. 231. De geallieerde en geassocieerde regeringen verklaren, en Duitsland erkent dit, dat Duitsland en zijn bondgenoten verantwoordelijk zijn voor alle verlies en schade die de geallieerde en geassocieerde regeringen en hun staatsonderdanen gelegen hebben ten gevolge van de oorlog die hen door de aanval van Duitsland en zijn bondgenoten was opgedrongen.

Art. 235. Om de geallieerde en geassocieerde landen de wederoprichting van hun economische uitrusting mogelijk te maken nog vóór het definitieve bedrag van hun aanspraken is bepaald, betaalt Duitsland in afrekening op de hele schuld gedurende de jaren 1919, 1920 en de eerste vier maanden van 1921 in vergoedingen en waarden, die een bedrag van 20 miljard goudmark vertegenwoordigen.

G. Guggenbühl, Quellen zur geschichte der Neuesten Zeit (1954)

Werkloosheid door economische wereldcrisis

Jaar	Absolute aantal (in duizenden)	Indexcijfers
1929	1891	100
1930	3076	163
1931	4519	239
1932	5575	295
1933	4804	254
1934	2718	144
1935	2151	114
1936	1593	84
1937	912	48
1938	429	23
1939	284	15

Leertekst vervangen

Bron 4 Een basisschooldocent begroet haar klas met de Hitlergroet: de manier waarop nationaalsocialisten elkaar met gestrekte arm begroetten. De leerlingen groeten haar op dezelfde manier terug. (Foto uit 1935.)

Hitler komt aan de macht

De NSDAP was opgericht in 1920 en bleef tot 1929 een kleine partij. Dat veranderde toen in dat jaar de economische wereldcrisis uitbrak. Duitsland werd zwaar getroffen. Daarvan profiteerden de nazi's. Hitler beloofde de Duitsers een einde te maken aan de crisis, de werkloosheid en de 'schande van Versailles'. Veel werklozen, middenstanders en eigenaren van grote bedrijven zagen zo'n aanpak wel zitten en stemden op Hitler. De nazi's gebruikten ook slimme propaganda, bijvoorbeeld via de radio, om hun ideeën te verspreiden. Partijleden marcheerden regelmatig in uniform op straat om hun macht te laten zien.

Bij de parlementsverkiezingen in juli 1932 werd de NSDAP de grootste partij van Duitsland. Een halfjaar later, op 30 januari 1933, werd Hitler benoemd tot rijkskanselier (een soort minister-president). Kort daarna werd de Rijksdag, het parlementsgebouw in Berlijn, in brand gestoken. Hitler gaf de schuld aan de communisten. Hij greep de brand aan om de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid af te schaffen. Ook liet hij het parlement stemmen over een **machtigingswet**. Deze wet gaf Hitler de macht om zonder parlement te regeren. Door parlementsleden te bedreigen en op te sluiten kreeg Hitler voldoende stemmen voor die wet. Vanaf maart 1933 had hij onbeperkte macht in Duitsland.

Programma

- A. Inleiding: oorzaken machtsovername Hitler
- B. Wat doen we met bronnen in de les?
- C. Werken als een historicus
- D. Een blik op de bronnendatabase

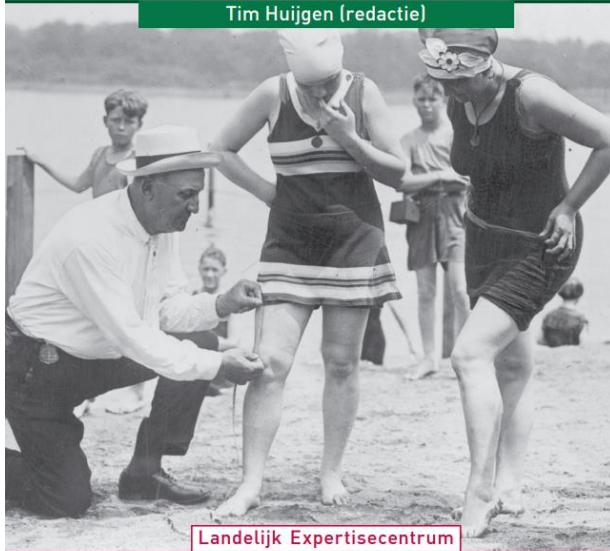
Wat doen we met bronnen in de les?

1. Aandacht trekken
2. Onderwerp inleiden
3. Uitleg illustreren
4. Toetsing
5. Chronologie oefenen
6. Bronkritiek oefenen
7. Inleving en multiperspectiviteit oefenen
8. Leertekst uitbreiden en contrasteren
9. (Delen van de) leertekst/methode vervangen
10. Werk van een historicus simuleren: van vragen stellen, via brongebruik naar het vormen van een onderbouwde schriftelijke mening

Aandacht trekken - contextualiseren

Het Vreemde Verleden

Leerlingen leren contextualiseren
Tim Huijgen (redactie)

Landelijk Expertisecentrum
Mens- en Maatschappijvakken

[Link naar
publicatie](#)

De badpakpolitie

Broninformatie

Periode Moderne tijd (1922)
Plaats Verenigde Staten, Washington D.C.

Beschrijving

Op de bron zien we politieagent Bill Norton de afstand meten tussen de knie en de onderkant van de badpak. Deze afstand mag niet meer dan 15 centimeter zijn. Dit was door kolonel Sherill, de hoofdinspecteur van openbare gebouwen en terreinen besloten, omdat men zich netjes moest aankleden op openbare plekken. Vanaf 1900 werd zwemmen en naar het strand gaan steeds meer een vrijetijdsbesteding. Vanuit Europa kwam badpak mode overgewaaid naar de Verenigde Staten waarbij steeds meer onblote lichaamsdelen te zien waren. Verschillende wetten en protocollen werden opgesteld om mensen in de openbare ruimte beschaafd te laten kleden.

Onderwerp inleiden / uitleg illustreren

Een demonstratie van Groningers op 11 december 1984 tijdens het in gebruik nemen van het NAVO-depot in Ter Apel

Tekst op het spandoek:

Elke 3 seconden sterft er een kind aan honger
Wordt er f 150.000 besteed aan bewapening

Tekst op het bord:

Geen man

Geen vrouw

Geen cent

Voor het leger

Toetsing

Gebruik bron 1.

Een bewering:

De reclame van Niemeijer is in verband te brengen met de Marshallhulp.

(2p) **2.** Onderbouw deze bewering met een argument.

maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Bij de invoering van de Marshallhulp kregen Europese/Nederlandse bedrijven financiële steun van de Verenigde Staten. Wel werd verwacht dat zij Amerikaanse producten op de Nederlandse markt gingen brengen wat te zien is bij Niemeijer die Amerikaanse tabak gaat gebruiken bij de productie van zijn sigaretten.

bron 1

Een Affiche van de Groninger tabaksfabriek Theodorus Niemeijer uit ongeveer 1950.

Toetsing

Gebruik bron 3.

Na het lezen van de advertentie kom je tot twee conclusies over meneer van Muylwijk:

- 1 hij is niet representatief voor de protestgeneratie
- 2 hij handelt niet vanuit een politiek motief

(4p) **4.** Onderbouw beide conclusie en gebruik hiervoor telkens een voorbeeld uit de bron.

bron 3

Op 12 maart 1968 verscheen in zowel het sociaaldemocratische dagblad Het Vrije Volk als in het liberale dagblad de Telegraaf de onderstaande advertentie van de heer C.W.L.van Muylwijk uit Groningen:

L.S.

Als we straks, pro of contra, allemaal uit gedemonstreerd zijn, vindt u het dan ook niet wenselijk nu datgene te gaan doen wat we allen toch zo graag willen, namelijk nog veel meer directe hulp geven aan de zo zwaar getroffen bevolking (speciaal die kleine zo vreselijk lijdende kinderen) van Vietnam.

Willen daarom alle actiecomités en helpende enkelingen zo vriendelijk zijn contact op te nemen met ondergetekende om samen te trachten tot een grote landelijke eenheid te komen om een daartoe te houden vergadering in motel Arnhem hop zaterdag 23 maart a.s., zodat wellicht directe en passende hulp kan worden geboden.

Toelichting:

Meneer van Muylwijk is directeur van het reclame- en advertentiebureau American Publicity Agency in Groningen.

maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Meneer van Muylwijk is niet representatief voor de protestgeneratie van jongeren die zich verzetten tegen het gezag. Hij is directeur van een reclamebureau en geeft juist aan dat er niet langer gedemonstreerd moet worden maar dat er actie moet worden ondernomen 2
- Meneer van Muylwijk handelt niet vanuit een politiek motief aangezien hij juist de verschillende groeperingen wil verenigen, pro en contra/hij zowel de lezers van de sociaaldemocratische als liberale krant wil aanspreken door twee advertenties te zetten 2

Toetsing

Gebruik bron 5.

Dit is een socialistische propagandaposter.

(2p) 7. Toon dit aan door een kenmerk van het socialisme te noemen en duidelijk te maken hoe dit in het affiche naar voren komt.

maximumscore 2

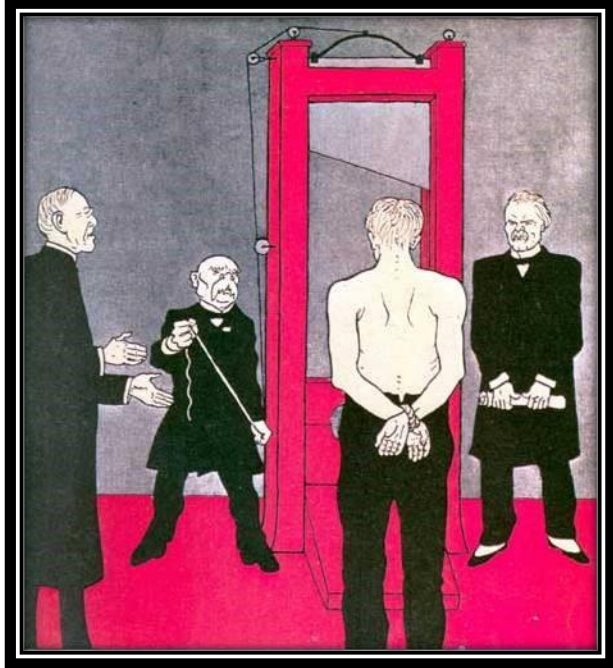
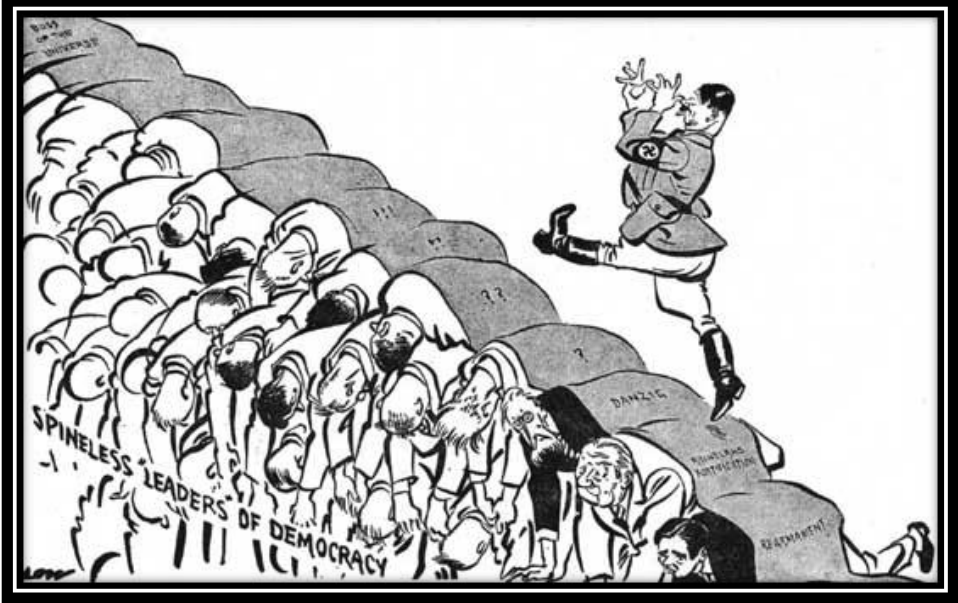
Een juist antwoord bevat een kenmerk van het socialisme met een passende verwijzing naar het affiche, bijvoorbeeld: anti-kapitalisme: de schaduw van het dollarteken is afgebeeld als een slang die Vietnam aanvalt

bron 5

Affiche voor de Vietnam-week in Groningen in 1970. De week is georganiseerd door verschillende politieke partijen en organisaties.

Chronologie oefenen

Leertekst uitbreiden en contrasteren

Europese veroveringen

De komst van Europeanen naar Midden- en Zuid-Amerika had enorme gevolgen voor de oorspronkelijke bevolking.

Het eerste gevolg was politiek-bestuurlijk: de indianenrijken werden veroverd door Europeanen. De Spanjaarden hadden gehoord over de grote hoeveelheden goud en zilver van de Azteken en vielen hun rijk daarom in 1519 aan. De Azteken hadden een ver ontwikkelde cultuur, maar militair waren ze kansloos vanwege hun technologische achterstand. Ze wisten niet wat ijzer was en hadden dus geen zwaarden, geweren of kanonnen. Daardoor kon een klein Spaans leger binnen enkele jaren het hele rijk veroveren. Zo'n tien jaar later onderwierpen de Spanjaarden ook de Inca's, ook weer omdat hier veel goud te roven was.

Het tweede gevolg van de komst van de Europeanen was cultureel: de plaatselijke culturen verdwenen vrijwel helemaal. Europeanen gruwden van de soms wrede religieuze gebruiken die ze aantroffen. Zo offerden Azteken levende mensen aan hun goden. Missionarissen vonden het daarom hun plicht de indianen zo snel mogelijk tot het christendom te bekeren. Bovendien kwamen in de nieuw veroverde gebieden veel Spanjaarden te wonen. Daardoor werden de oorspronkelijke culturen al snel verdrongen door de Spaanse cultuur.

Het derde en laatste gevolg was een enorme sterfte onder de oorspronkelijke bevolking. Indianen waren niet bestand tegen de besmettelijke ziektes die de Spanjaarden meebrachten. Meer dan de helft van hen kwam te overlijden aan ziektes als pokken, mazelen en griep.

Columbus in een brief naar koning Ferdinand en koningin Isabella, 1496:

Als gevolg van het lijden en de zware arbeid die zij hebben doorstaan, kiezen de Indianen voor zelfmoord. Af en toe plegen ze dit met honderden tegelijk. De vrouwen, uitgeput door arbeid, mijden bevruchting en bevalling.

. . . Velen hebben tijdens de zwangerschap iets genomen om abortus te plegen.

Anderen hebben nade bevalling hun kinderen met hun eigen handen gedood, om hen niet in zo'n onderdrukkende slavernij achter te laten.

Columbus in een brief naar koning Ferdinand en koningin Isabella, 1496:

Voor een vrouw verkrijg je al gauw honderd castellano's (Spaans geld), net zo veel als voor een boerderij. Het komt veel voor en er zijn genoeg dealers die rondlopen op zoek naar meisjes; die van negen tot tien zijn nu in trek.

Multiperspectiviteit oefenen

Bron B

We ontdekten dat Antiochië heel uitgestrekt is en enorm versterkt, waardoor het bijna niet in te nemen is. Daar kwam bij dat meer dan 5000 moedige Turkse soldaten de stad binnen waren gegaan, Saracenen, Publicanen, Arabieren, Turcopolitanen, Syriërs, Armeniërs en andere volken, van wie daar een oneindige menigte bij elkaar was gekomen, niet meegeteld. Terwijl we tegen deze vijanden van God en onszelf vochten, hebben we door de gratie van God tot nu toe allerlei narigheid en ontelbare ontberingen doorstaan. Velen hebben ook door hun buitengewoon heilige passie hun rijkdom volledig uitgeput. Heel veel van onze Franken zouden gestorven zijn van de honger als Gods genade en ons geld ze niet gered hadden. Gedurende de hele winter leden we bij Antiochië voor onze Heer Christus door extreme kou en gigantische regenbuien. Wat sommige mensen zeggen over de onmogelijkheid om de hitte van de zon in heel Syrië te allen tijd te verdragen is niet waar, want de winter hier lijkt heel erg op onze eigen winters in het Westen.

Graaf Stefan, een kruisvaarder, schrijft aan het thuisfront; Antiochië, 20 maart 1098

Bron D

“Wat de mensen van het noordelijke kwadrant betreft: zij zijn degenen voor wie de zon ver weg staat, terwijl zij naar het noorden doordringen, zoals de Slaven, de Franken en de naties die hun burens zijn. De kracht van de zon is onder hen verzwakt vanwege de afstand tot hen; kou en vocht heersen in hun streken, en sneeuw en ijs volgen elkaar in eindeloze opeenvolging op. Warme humor ontbreekt onder hen; hun lichamen zijn groot, hun aard is grof, hun manieren hard, hun begrip traag en hun spraak sloom en slordig. Hun huidskleur is zo overdreven wit dat ze er blauw uitzien... Hun ogen zijn ook blauw, [...]; hun haar is sluis en roodachtig vanwege de vochtige nevels. Hun religieuze overtuigingen [zijn divers], en dit komt door de [...] kou en het gebrek aan warmte. Hoe verder ze naar het noorden zijn, hoe dommer, grover en brutaler ze zijn”.

Al-Mas'udi, een geleerde uit de 10e eeuw

Bronkritiek oefenen

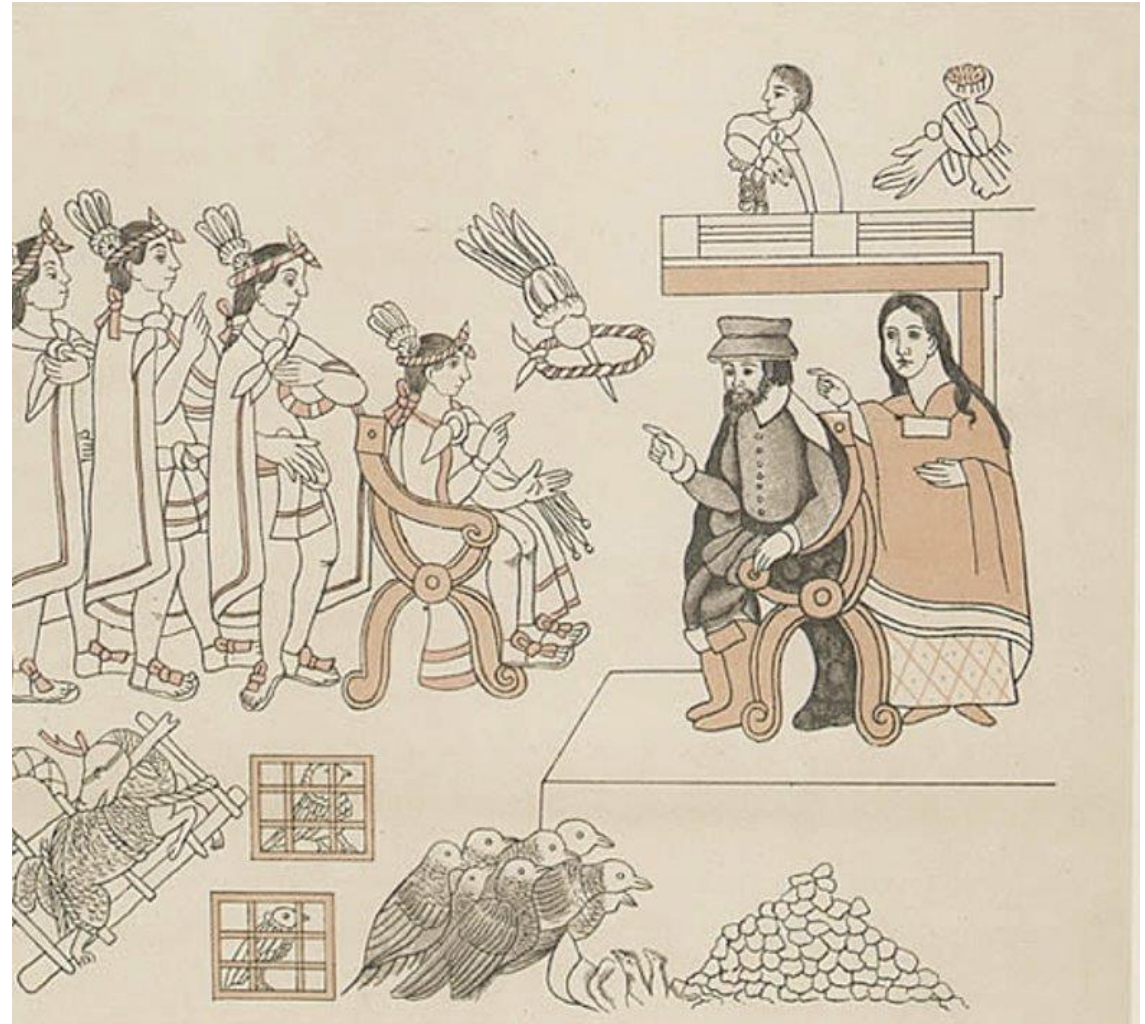
Hernán Cortés en La Malinche ontmoeten Moctezuma in Tenochtitlan, 8 november 1519

•**Door:** Diego Muñoz Camargo (1529-1599)

•**In:** 1585

Hoe betrouwbaar is deze bron als je wilt onderzoeken wat er is gebeurd tijdens de ontmoeting tussen

Moctezuma en Cortés?

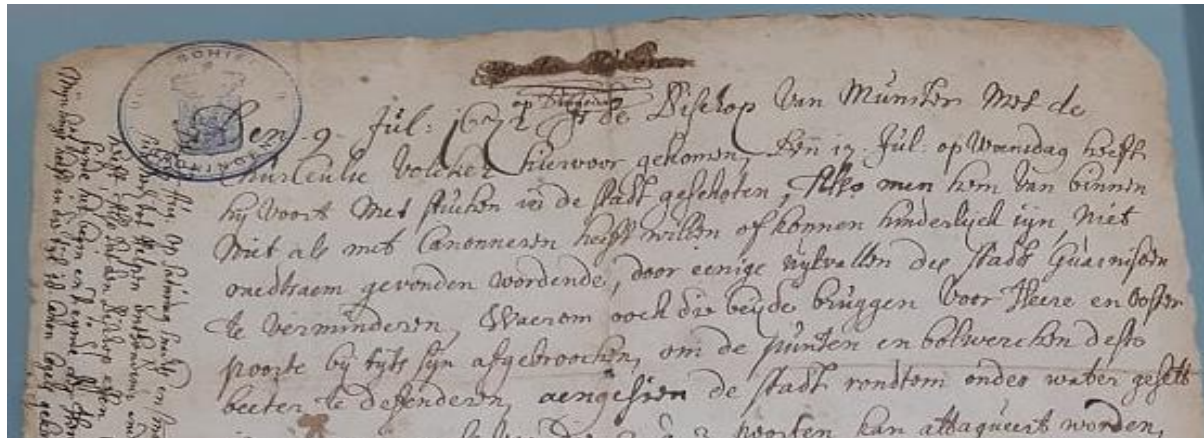
Afbeelding van Moctezuma uit de Mendoza Code

Bronkritiek oefenen

- **Door:** Azteken geschreven in opdracht van Antonio de Mendoza, de toenmalige onderkoning van Nieuw-Spanje
- **In:** circa 1541
- **Achtergrondinformatie:**
 - Geschreven twintig jaar na de Spaanse verovering van Mexico, met de bedoeling dat keizer Karel V, die tevens koning Karel I van Spanje was, het zou zien
 - De codex bevat een geschiedenis van de Azteekse heersers en hun veroveringen, een lijst met contributies betaald door de veroverde steden en een beschrijving van het dagelijks Azteekse leven
 - Het is getekend in traditionele Azteekse pictogrammen en voorzien van Spaanse verklaringen en commentaar

Bronkritiek oefenen

Op d' Afbeelding van

BARENT van GALEN,

De Biffchop Van VVestphalen.

Wie dat dit Monfter ziet, moet fhrikken door fijn Leden;
Want dezen Cerbrus heeft vergiftigt veele Steden.
Hier faat hy, Biffchop, en als Kryger, op een fprong.
Die Stad en Land verliet, fijn Biffchops Tyt'len zong.

K Erck-ruyneerder, Boeren-plager,
Land-bederver, Kappe-draget,
Bombe-werper, Onruft-wreker,
Stinckpot-goyer, Bond-verbreker,
Vuurwerck-fchieter, Boom-neêrhouwer,
Kogel-goyer, Onraad-brouwer,
Mynne-graver, Ruft-verftoorder,
Non-bekruyper, Kinder-moorder,
Wyf-fchoffeerder, Maagde-loyer,
Swyne-lubber, Leugen-froyer,
Paarde-steeler, Brandfchat-haler,
Koedief en geen Volck-betaler.
Schelleberger, Land-door-looper,
Kerck-roover, Stede-kooper,
Huys-om werper, Roof-wegh-mender,
Cieraat-nemer, Tooren-fchender,
Brande-flichter, Glafe-fmijter,
Honger-lyder, Pylaer-byter,
Straten-breker, Menfch-wegh-rucker,
Geen Woord-holler, en Al-op-flucker.

Onderzoek doen: DBQ

Titel

Maak een aantrekkelijke titel

Inleiding

1. Introductie essay (wat is het onderwerp, waar gaat het over?)
Dit doe je bijvoorbeeld met een anekdote, een koppeling met het heden of door breed te beginnen en toe te spitsen op je onderwerp.
Voorbeeld: In de Middeleeuwen (500-1500) stond onder anderen in het teken van de machtsstrijd tussen de paus en de keizer. Dit kwam met name naar voren in het onderwerp XXXX.
2. Introductie onderzoeksvraag (wat ga je onderzoeken?)
3. Uitleg structuur essay (hoe ga je de vraag beantwoorden?)

Kern/middenstuk

1. Gebruik van bronnen (wat vertellen de bronnen dat relevant is voor de onderzoeksvraag?)
2. Verwijzing naar bronnen (heb ik verwezen naar de bronnen?)
3. Maak een deelconclusie.
Voorbeeld: Uit bron 3 bleek dat Atheners democratisch beslisten wie er te machtig was geworden en werd verbannen. Dit is **dus** een voorbeeld van hoe Atheners hun democratie beschermden.

Conclusie

1. Herhaal in het begin van je conclusie de onderzoeksvraag.
2. Herhaal vervolgens de deelconclusies uit de kern en geef daarmee antwoord op de onderzoeksvraag.
3. Voeg geen nieuwe informatie toe in de conclusie, maar herhaal alleen de punten uit de kern.

Kies één van de twee onderzoeksvragen voor deze opdracht:

1. Hoe veranderde de relatie tussen de keizer en de paus door de investituurstrijd?
2. Welke redenen hadden Europeanen om kruistochten te organiseren en er aan deel te nemen?

Bron 1

"De schenking van Constantijn". Dit is een oorkonde uit de 8e eeuw. Volaens deze

oorkonde hebbe Lorenz oorkonde

Bron 2

Brief van keizer Hendrik IV naar paus Gregorius VIII, januari 1076

Bron 3

(Van) God, Zo'n t gunst ze all Deze

In het Concordaat van Worms uit 1122 werden afspraken gemaakt tussen de wereld mag v geeste

Daar (...) toege beoef Ik, He Daal :

(1) Hij werd.

Edict In de liefde er in kan zi

(1) Mei

Bron 6

In 1095 roept paus Urbanus II voor het eerst op tot een kruistocht. Opgeschreven door de kroniekschrijver Robert de Monnik.

Bron 9

Een oorkonde uit 1100 uit Charroux vertelt het volgende over de kruistochten:

"[Deze oorkonde is opgesteld] in het tweede jaar nadat de krachtigste ruiters en voetsoldaten van Christus – te weten hertog Godfried, de latere koning van de stad Jeruzalem, en met hem de meest volhardende graaf Raymond en nog vele anderen – de voornoemde stad Jeruzalem met goddelijke hulp, bijstand en deugd hebben veroverd, waarbij een grote hoeveelheid van Saracenen [Islamieten] en heidenen gesneuveld is en daarmee die meest heilige plaats gezuiverd is van hun vuilheid."

Volken in bezit is genomen. Laat varen uw onredelijke haat en twisten, maak een einde aan uw strijd, beslecht uw bittere onenigheid. Begeeft u op weg naar het Heilige Graf, ontruk het land aan de handen van dat verfoeilijke volk.

(2) Met canonieke verkiezing wordt verkiezingen voor de bisschop bedoeld.

Leertekst vervangen

Bron 4 Een basisschooldocent begroet haar klas met de Hitlergroet: de manier waarop nationaalsocialisten elkaar met gestrekte arm begroetten. De leerlingen groeten haar op dezelfde manier terug. (Foto uit 1935.)

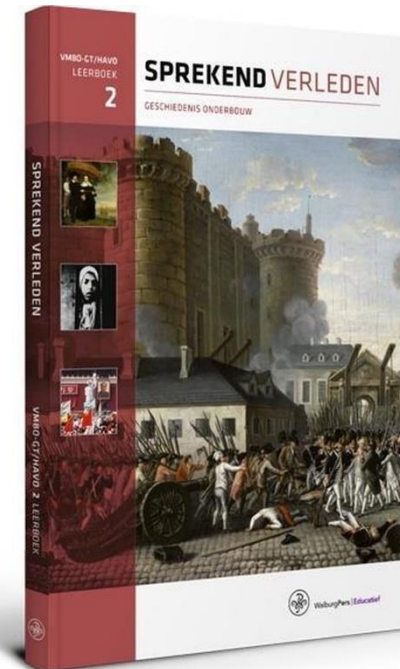
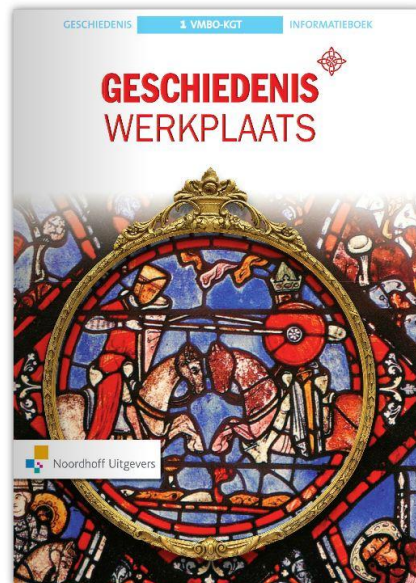
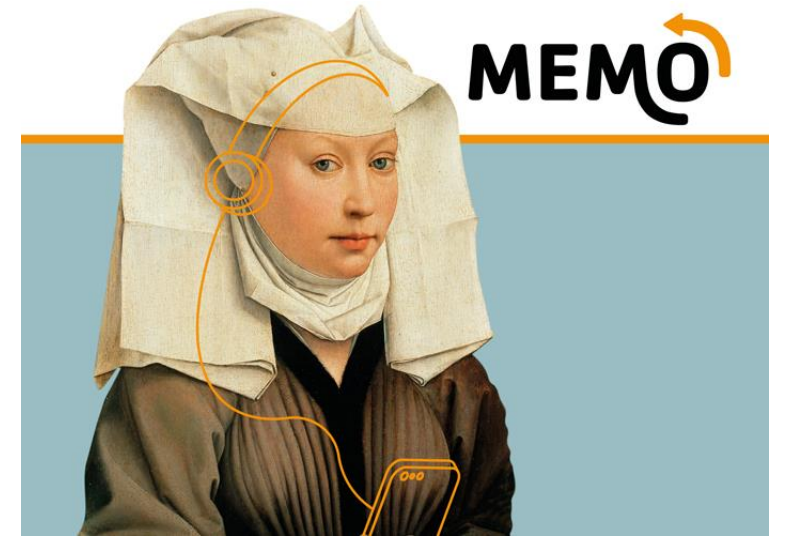
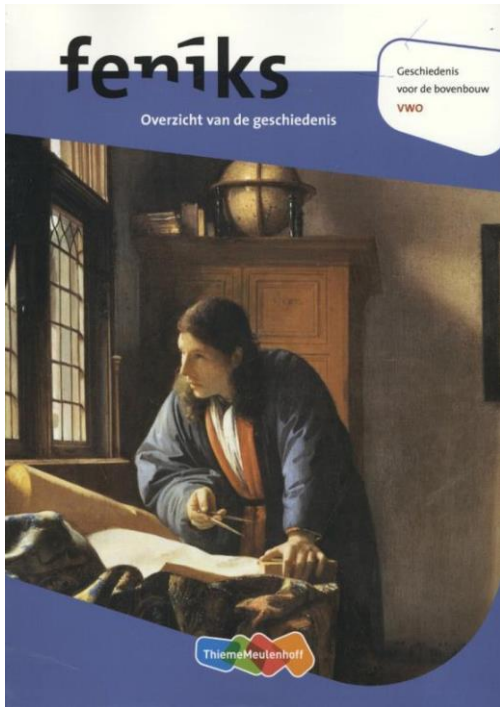
Hitler komt aan de macht

De NSDAP was opgericht in 1920 en bleef tot 1929 een kleine partij. Dat veranderde toen in dat jaar de economische wereldcrisis uitbrak. Duitsland werd zwaar getroffen. Daarvan profiteerden de nazi's. Hitler beloofde de Duitsers een einde te maken aan de crisis, de werkloosheid en de 'schande van Versailles'. Veel werklozen, middenstanders en eigenaren van grote bedrijven zagen zo'n aanpak wel zitten en stemden op Hitler. De nazi's gebruikten ook slimme propaganda, bijvoorbeeld via de radio, om hun ideeën te verspreiden. Partijleden marcheerden regelmatig in uniform op straat om hun macht te laten zien.

Bij de parlementsverkiezingen in juli 1932 werd de NSDAP de grootste partij van Duitsland. Een halfjaar later, op 30 januari 1933, werd Hitler benoemd tot rijkskanselier (een soort minister-president). Kort daarna werd de Rijksdag, het parlementsgebouw in Berlijn, in brand gestoken. Hitler gaf de schuld aan de communisten. Hij greep de brand aan om de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid af te schaffen. Ook liet hij het parlement stemmen over een **machtigingswet**. Deze wet gaf Hitler de macht om zonder parlement te regeren. Door parlementsleden te bedreigen en op te sluiten kreeg Hitler voldoende stemmen voor die wet. Vanaf maart 1933 had hij onbeperkte macht in Duitsland.

Waarom een bronnendatabase?

- Geschikte bronnen vinden kost veel tijd
- Bestaande collecties verspreid
- Bestaande collecties niet toegespitst op geschiedenisonderwijs
- Het belang van bronnen: werken als een historicus

Bron 3 Een kamp van prehistorische jagers-verzamelaars. (Tekening uit onze tijd.)

Een zwervend bestaan

Net als de andere menssoorten waren de moderne mensen in het begin **jagers-verzamelaars**. Dat wil zeggen dat ze leefden van de jacht, de visvangst en het verzamelen van eetbare dingen in de natuur, zoals noten, wortels, bessen en paddenstoelen. We zeggen ook wel dat jagen, vissen en verzamelen hun **bestaansmiddelen** waren. Bij deze activiteiten maakten ze gebruik van gereedschappen, bijvoorbeeld houten stokken met scherpe punten die ze in vuur hadden gehard. Ook gebruikten ze gereedschappen van dierbotten en van steen. Van huiden maakten ze kleding.

Jagers-verzamelaars leefden in kleine groepen van 25 tot 40 mensen, die voortdurend rondtrokken op zoek naar voedsel. Als ze ergens gingen jagen en verzamelen, waren eetbare dieren en planten namelijk al snel schaars. Daarom was een grotere groep lastig. Immers: hoe groter de groep, hoe meer voedsel er nodig was. Je moest dan steeds grotere afstanden afleggen om voldoende voedsel te vinden.

Binnen de groepen bestond een **taakverdeling**, bijvoorbeeld tussen mannen en vrouwen en tussen jongeren en ouderen. Sommigen jaagden bijvoorbeeld, terwijl anderen noten en vruchten verzamelden. Bij het nemen van beslissingen was iedereen min of meer gelijk. We zeggen dan dat er nauwelijks **sociale verschillen** waren. In zo'n situatie hebben mensen meestal ook ongeveer dezelfde kleding en spullen. Pas als sociale verschillen ontstaan, krijgen personen de behoefte om te laten zien dat ze machtiger of rijker zijn dan anderen.

In de periode dat de moderne mens in Europa verscheen, was het hier veel kouder dan nu. De mensen pasten zich daaraan aan. Zij volgden kudde dieren die in die kou ook op zoek waren naar voedsel. Om zich snel te kunnen verplaatsen, leefden de jagers-verzamelaars in tenten die gemakkelijk waren mee te nemen.

Bron 4 Rotsschildering van ongeveer 9.000 jaar oud, gevonden in een grot in Tassili n'Ajjer (Algerije). Dit gebied ligt nu in de Sahara woestijn, maar had toen een veel gunstiger klimaat.

15 Gebruik bron 4.

a Beschrijf wat je op deze rotsschildering ziet.

b Waarover geeft bron 4 informatie? Twee antwoorden zijn goed.

Deze rotsschildering zegt iets over:

- A bestaansmiddelen.
- B cultuur.
- C sociale verschillen.
- D taakverdeling.

c Leg je antwoorden bij b uit: geef van elk antwoord aan waarom je het wel of niet hebt gekozen.

geen idee wanneer mensen voor het eerst taal gingen gebruiken en welke taal ze dan spraken. Pas als mensen gaan schrijven, weten we iets over hun taal en hun ideeën.

Door dit alles is het vrijwel onmogelijk een goed beeld te krijgen van de **cultuur** van mensen in de prehistorie – dat wil zeggen: van alles wat te maken heeft met de ideeën van mensen en de manier waarop ze die uiten. Denk daarbij aan de gewoontes en regels van mensen, hun geloof, kunst en wetenschap. Hoe een prehistorisch stenen beeldje eruitzag, is bekend. Maar waarom mensen dat beeldje maakten, hoe ze het noemden en welke gevoelens ze erbij hadden, dat zal nooit bekend worden. Daarvoor hebben we geschreven bronnen nodig. Omdat die zo belangrijk zijn, laten we de geschiedenis of **historie** pas beginnen, als mensen beginnen met het schrijven van teksten.

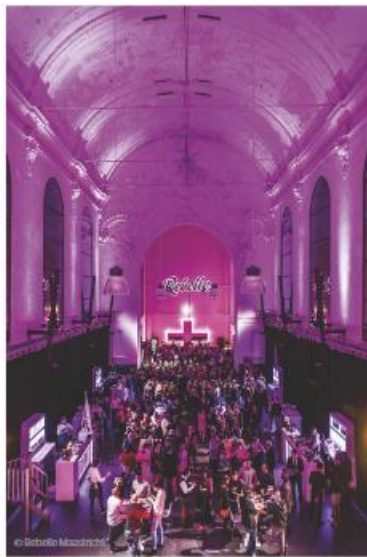

Geen wonder dat ze blij is met haar

Tegger: een topstuk van gemak.
Tegger: een flexibel handmodel met de nauwkeurigste
Tegger: met 9 handige hulpstukken.
Tegger: met 100% garantie.
Tegger: met 100% garantie.

BRON 18 Reclame voor een stofzuiger uit de jaren vijftig.

BRON 19 De Augustijnenkerk in Maastricht is nu een evenementenlocatie. Foto uit 2019.

BRON 20 Rock-'n-rollzanger Elvis Presley was een held voor jongeren aan het eind van de jaren vijftig. Veel anderen vonden de

BRON 21 Gastarbeiders werken aan motoren in een Nederlandse fabriek in de jaren zestig.

6

Consumptiemaatschappij

Bekijk: bron 18.

- Wat is bron 18 voor soort afbeelding?
- Leg uit hoe je aan deze bron kunt zien dat de rollen in het gezin niet veranderd waren in de jaren zestig van de vorige eeuw.
- Leg uit dat bron 18 laat zien dat er rond 1960 een consumptiemaatschappij ontstond in Nederland.

wereid te weren kwamen. mensen kregen andere meningen te horen dan die van hun kerk. Ze geloofden niet automatisch meer wat de kerkleiders hen zeiden. De invloed van de zuilen nam daardoor af. Dit noemen we **ontzuiling**.

Amerika: het grote voorbeeld

Amerika werd voor veel mensen in de jaren zestig het grote voorbeeld. Dit was niet zo vreemd. Amerika was onze bondgenoot en een van onze bevrijders in 1945. Bovendien hadden de Amerikanen met de Marshallhulp meegeholpen om ons land weer op te bouwen na de oorlog.

De invloed van Amerika werd na de Tweede Wereldoorlog erg groot in Nederland. Veel nieuwe luxeproducten kwamen uit Amerika, zoals de magnetron en de spijkerbroek. Maar ook door de televisie en de kleurenfilms uit Hollywood maakten de Nederlanders kennis met de Amerikaanse cultuur. Amerikaanse filmsterren en zangers werden idolen. De enorme invloed van Amerika op de Nederlandse samenleving heet **amerikanisering**.

10

Veramerikanisering

Lees: Amerika: het grote voorbeeld. Bekijk: bron 20.

- Waarom is het logisch dat Nederland na de Tweede Wereldoorlog steeds meer amerikaniseerde?
- Leg uit dat bron 20 een goed voorbeeld is van amerikanisering.

Tegelijkertijd ging het in andere landen, zoals Marokko, Turkije en Spanje, niet zo goed met de economie. De Nederlandse bedrijven en de regering haalden daarom mensen uit deze landen naar Nederland om hier te gaan werken. Ondanks het lage loon dat deze **gastarbeiders** kregen, waren ze tevreden. In hun geboorteland zouden ze namelijk veel minder geld verdienen en vaak was er daar geen werk.

De gastarbeiders deden ongeschoold werk waarvoor kennis van de Nederlandse taal of cultuur niet noodzakelijk was. De regering en de werkgevers vonden het daarom niet belangrijk dat gastarbeiders Nederlands leerden. Men ging ervan uit dat zij na een paar jaar weer terug zouden keren naar hun vaderland. Veel gastarbeiders besloten echter hun familie naar Nederland te halen en in Nederland te blijven wonen.

Werken als een historicus

1. Historische vragen stellen
2. Context- en oriëntatiekennis bouwen
- 3. Brongebruik**
4. Inleving en multiperspectiviteit
5. Vormen van een onderbouwde mening

Filter

Type

 Tekst (381) Afbeelding (152) Grafiek of tabel (11) Kaart (6)[Toon 1 meer](#)

Primair/Secondair

 Primair (532) Secondair (17)

Tijd

 Oudheid (30) Vroege middeleeuwen (12) Late middeleeuwen (31) 16e eeuw (39) 17e eeuw (55) 18e eeuw (29)[Toon 4 meer](#)

Ruimte

 Scandinavië (2) Midden-Amerika (2) Afrika (8) Azië (114)[Toon 6 meer](#)

Systeemkaart Jacob Gootjes

20e eeuw • Groningen • Nederland • Bovenbouw • Onderbouw • HAVO • TTO • VMBO-GL/TL • VWO

Systyeemkaart van Jacob Gootjes.

De beat swingbag

20e eeuw • Gelderland • Nederland • Bovenbouw • HAVO • VWO

In 1965 staat in een brochure van een Arnhemse lederwarenfabriek een gitaartas, de beat swingbag. De tas wordt aangeprezen als: 'speciaal voor tieners, met enorme bergruimtes en een apart vak met rits voor een tramkaart en dergelijke'.

Foto van Nederlandse militairen in Sabang

20e eeuw • Azië • Indonesië • Bovenbouw • Onderbouw • HAVO • VMBO-GL/TL • VWO

Een foto uit 1949 van Nederlandse militairen in Sabang, Indonesië

Schoolboek over de Amerikaanse Revolutie

20e eeuw • Noord-Amerika • Verenigde Staten • Bovenbouw • HAVO • VWO

Gepubliceerd op 25-09-2023

Ga voor meer informatie of de originele bron

naar de [Groninger Archieven](#)

Advertentie

Systeemkaart Jacob Gootjes

20e eeuw • Groningen • Nederland • Bovenbouw • Onderbouw •HAVO • TTO • VMBO-GL/TL • VWO

Systeemkaart van Jacob Gootjes.

Naam etc.: *Gootjes, Jacob Pieter*
 Geboren: *0-8-1920* te *Baflo Tietjerksteradeel* Kerk: *G* Politiek: *Baflo A.R.*

23 jaar ongeh. Ambten. Secr. Baflo
 Verzetsgroep : *K.P.L.O. Is naar de KP-Dekrim-groep*
 Verzetswerk: *D.K. Baflo 1942 volonair Gem. secretarie Baflo, hielp onderd.*
kerkenveld als vals p.b. en nam 17-1-43 toen hij moest onderduiken,
Wanneperveen 40 p.b.'s + regels mee 7 juni '43 overval op langweer. 20's

Contactpersonen: *Cor v. Stolwijk Broekstra Jan v. Weerden*
 Schuilnamen : *Joop, Zonnemak de Bruin Harry N.*
K.O.O.S.

Verzetsrapp. ingel. dd. : bij:

Naam genoemd in rapp.: *BS BS BS BS PS BS BS Winkel*
 op bladzijde: *42 409 98-100 254 515 654 + 803 128 De Geus*

Gearresteerd op : door: *zie "denkare-stad" blz 43-52*

Gevangen gezeten in : *zie "de illegale werken" blz 72-73*
 Bevrijd op : uit : *zie "Hoe Gron. streed blz 43 etc"*
 door:

Overleden op: *11-2-44* door: *geonauwveld* te : *Middelstum*

Begraven op : te :

Ingeschreven bij de Stichting 40/45: *G 2: 133 (+625) (Trouw tot in de dood)*

Lid G.O.I.W. geweest: Ja / Neen *G 1: blz. 37-146-353-424-413-440-442*

Nu lid van: N.E.R. / Expogé / Verenigd Verzet *423-424-452* z.o.z.

Jacob Pieter Gootjes
 Geb. 8-8-1920
 Gesneuveld 11-2-1944
 Middelstum
 (K.P.)

1. Jager-verzamelaars
2. Landbouwrevolutie / Neolithische revolutie
3. Romeinen / Romeinse Rijk
4. Romanisering
5. Jodendom *
6. Christendom *
7. Grieken
8. Burgerschap *
9. Bestuursvorm *
10. Democratie * !
11. Wetenschap *
12. Germanen
13. Hellenisme
14. Egyptenaren
15. Mesopotamië
16. Feodalisme / Leenstelsel
17. Hofstelsel / Domeinstelsel
18. Standensamenleving
19. Horigheid
20. Vikingen
21. Islam *
22. Kruistochten
23. Investituurstrijd
24. Hanze !
25. Staatsvorming *
26. Centralisatie *
27. Reformatie / Hervorming
28. Renaissance
29. Humanisme
30. Wereldbeeld !
31. Ontdekkingsreizen
32. Europese expansie
33. Kolonisatie *
34. Opstand / Tachtigjarige Oorlog
35. VOC
36. WIC
37. Republiek
38. Gouden Eeuw
39. Absolutisme
40. Wetenschappelijke revolutie
41. Slavernij *
42. Slavenhandel *
43. Abolitionisme
44. Driehoekshandel
45. Wereldeconomie / globalisering *
46. Verlichting
47. Grondwet / grondrecht
48. Verlicht absolutisme
49. Democratische revoluties*
50. Amerikaanse Revolutie
51. Franse Revolutie
52. Bataafse Revolutie
53. Ancien Régime
54. Napoleontische oorlogen !
55. Krimoorlog !
56. Verlicht absolutisme
57. Industriële Revolutie
58. Sociale kwestie
59. Modern Imperialisme
60. Confessionalisme
61. Liberalisme
62. Socialisme
63. Communisme
64. Feminisme
65. Nationalisme
66. Schoolwet / Schoolstrijd !
67. Emancipatie * / Emancipatiebeweging *
68. Democratisering
69. staatsinrichting !
70. Eerste Wereldoorlog
71. Russische Revolutie(s)
72. Sovjet-Unie
73. Weimarrepubliek / Republiek van Weimar !
74. Interbellum !
75. beurskrach !
76. Tweede Wereldoorlog
77. Duitse bezetting
78. Totalitarisme
79. Nationaal-socialisme / nationaalsocialisme
80. Genocide * / Holocaust / Shoah
81. Fascisme
82. Beurskrach / Grote Depressie / Crisis wereldkapitalisme
83. Koude Oorlog
84. DDR / Duitse Democratische Republiek
85. BRD / Bondsrepubliek Duitsland
86. Dekolonisatie
87. Vietnamoorlog !
88. wederopbouw !
89. gastarbeiders !
90. Tweede feministische golf
91. Multiculturele samenleving
92. Secularisatie / ontkerkelijking
93. Jongerenculturen
94. Europese eenwording / Europese Unie

Vragen of opmerkingen

k.sikkema@csg.nl

l.b.thole@csg.nl